

COVID-19 DÖNEMİNDE ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN ÖĞRENCİLERİN DENEYİMLERİ HAKKINDA AİLELERİN GÖRÜŞLERİ

PARENTS' VIEWS ABOUT THE EXPERIENCES OF STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITY DURING THE COVID-19 PERIOD

Mustafa CEYLAN¹, Kemal AFACAN², Merve GÖRMEZ CEYLAN³

ÖZ: Covid-19 virüsü tüm dünyada yayılan bir pandemi haline gelmiş ve milyonlarca insanın hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu çalışmanın amacı zihin yetersizliği olan öğrencilerin Covid-19 sürecindeki yaşantılarının aile bireylerinin görüşlerine göre incelenmesidir. Çalışma kapsamında zihin yetersizliği olan öğrencilerin günlük rutinlerinde, pandemi sürecindeki online eğitim deneyimlerinde, problem davranışlarında, aile içi etkileşimlerinde, akademik becerilerinde, sunulan desteklerde, sağlık durumlarında oluşan değişimlere ve bu süreçteki önerilere yer verilmiştir. Çalışmaya altı anne, beş baba ve bir kardeş olmak üzere toplam 12 aile bireyi katılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular alanyazın doğrultusunda tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

ABSTRACT: The Covid-19 virus has become a pandemic spreading all over the world and has negatively affected the lives of millions of people. This virus has adversely affected many aspects of social life. The aim of this study was to examine the experiences of students with intellectual disability during the Covid-19 period according to the views of their parents. Within the scope of the study, changes in the daily routines, educational experiences, problem behaviors, family interactions, academic skills, support, health conditions of students with intellectual disability and their suggestions in this process were included. A total of 12 parents, including six mothers, five fathers, and one older sister, participated in this study. A qualitative research method involving interviews with parents was used in this study. The data were generated via the semi-structured interview technique and the content analysis method. The findings obtained were discussed in line with the literature and suggestions were made.

Anahtar sözcükler: Covid-19, zihin yetersizliği, uzaktan eğitim, pandemi, aile görüşleri

Keywords: Covid-19, intellectual disability, distance education, pandemic, parent views

Bu makaleye atf vermek için:

Ceylan, M., Afacan, K. ve Görmez-Ceylan, M. (2022). Covid-19 döneminde zihin yetersizliği olan öğrencilerin deneyimleri hakkında ailelerin görüşleri, *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(1), ss. 335-350

Cite this article as:

Ceylan, M., Afacan, K., & Görmez-Ceylan, M. (2022). Parents' views about the experiences of students with intellectual disability during the covid-19 period. *Trakya Journal of Education*, 12(1), pp. 335-350

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Covid-19 virus does not affect all groups equally. For example, among the groups most affected by the virus are those over the age of 60, those with severe chronic diseases, heart disease, hypertension, diabetes, chronic respiratory disease, cancer, and healthcare workers. In addition to these groups, the World Health Organization (WHO) published a report stating that individuals with disabilities also have a high risk of being affected by the Covid-19 virus.

It has been stated that individuals with intellectual disability have a higher risk of being affected by the Covid-19 virus due to the common health problems they have. Past studies showed that health problems

¹Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Zihin Engelliler Anabilim Dalı, mceylan@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1922-016

²Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Zihin Engelliler Anabilim Dalı, kemalafacan@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2691-6397

³Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Artvin/Türkiye, mervegomez06@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9181-8198

such as high blood pressure, heart disease, diabetes, and overweight are common among individuals with intellectual disability. In addition, many individuals with intellectual disability have to establish close contact with their caregivers in daily activities. These reasons may increase the risk of being affected by the Covid-19 virus for individuals with intellectual disability.

Many individuals with intellectual disability have lost education and rehabilitation services during the pandemic days. Considering the low performance of individuals with intellectual disabilities in academic skills in general, it is necessary to investigate to what extent the online education and training activities provided pandemic days meet the needs of these individuals. It is also necessary to determine what impact the pandemic has on areas such as health and behavior of these individuals. In particular, interviews with parents of individuals with intellectual disability will contribute to revealing the experiences of these individuals during the Covid-19 days.

Method

The purpose of this research was to examine the experiences of elementary and middle school students with intellectual disability during the Covid-19 days. We utilized a qualitative study. The study group consisted of 12 parents of children with a diagnosis of intellectual disability who attended an elementary or a middle school. Participants were determined by criterion sampling method, which is one of the purposeful sampling types. We used a semi-structured interview technique, which is one of the primary data generation resources that allow participants to express their opinions clearly (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2014).

Findings

Findings from the interviews with parents of students with intellectual disability revealed that students mostly stayed at home, paid more attention to their cleaning and spent more time on sleeping during the Covid-19 days. For social activities, parents stated that students played games at home with their siblings, walked with their parents outside and spent time on the playground.

For distance education, six parents indicated that the live lessons were effective. Parents found EBA TV ineffective.

Three parents indicated that there was no change on the students' problem behavior. However, two parents stated that the students' problem behavior increased during the Covid-19 days.

Seven parents stated that the interaction between students and parents did not change while four parents stated that their interaction with the students increased during the Covid-19 days. One parent indicated that the interaction between students decreased.

Four parents stated that there was a decline in the existing academic skills of the students during the Covid-19 days. Three parents stated that they observed progress in students' academic skills such as reading and mathematics during the Covid-19 days.

The participants also stated that they received support only from teachers and this was not enough. For the health status of the students, parents stated that students health conditions got better but they also reported unbalanced nutritional condition and depressive mood for their students.

Five parents stated that the lessons should be individualized in order for students to receive better education. Three parents stated that the internet access problem should be eliminated in order for students to receive education under equal conditions.

Discussion and Conclusion

In this study, we interviewed with parents of students with intellectual disability. Our purpose was to learn the changes in the experiences of students with intellectual disability during the Covid-19 days from their parents' perspectives. Our findings revealed that students with intellectual disability experienced changes in daily routines, academic performance, educational experience, problem behavior, interaction among family members, support and health services.

Parents indicated that students' educational activities were only supported at home and some students were not willing to complete educational activities. Additionally, students experienced changes in social relationships. These changes may occur because students mostly spent their time at home and played video games. Parents of students with intellectual disability also found EBA TV ineffective but live lessons effective. This type of platforms does not usually provide interaction, feedback, and individualized education for students. This may be why some parents stated that they found EBA TV ineffective for their students.

Most parents reported that their students did not exhibit problem behavior while some reported an increase in the students' problem behavior during the Covid-19 days. Also, most parents reported that their relationships with students did not change as compared with pre-pandemic days. Some parents stated that their students' academic skills were negatively impacted during pandemic days. This finding is concerning because students with intellectual disability typically exhibit low achievement in academic areas and pandemic days caused further challenges for these students. Also, past studies showed that Covid-19 virus negatively impacted the health status of individuals with intellectual disability. However, our findings revealed that students' health status did not change and even some parents reported improvements in their students' health status because they mostly stayed at home with their caregivers. The findings from this study contributed to the current literature on the impact of Covid-19 on the experiences of individuals with intellectual disability. These findings can be used to design effective support programs for students with intellectual disability and their families.

GİRİŞ

2020 yılında ilk olarak Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Covid-19 virüsü tüm dünyada yayılarak pandemik hale gelmiş ve milyonlarca insanın hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Virüsün yayılım hızını önlemek için insanlardan kişisel temizliğe önem vermeleri, sosyal mesafeye uymaları ve maske gibi koruyucu ekipmanlar kullanmaları istenmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı Covid-19 Bilgilendirme Platformu, 2021). Covid-19 virüsü toplumsal yaşamın pek çok yönünü olumsuz etkilemiştir. En çok etkilenen alanlardan biri de eğitim alanı olmuştur. İlk Covid-19 vakalarının tespit edilmesinden sonra tüm seviyelerdeki eğitim kurumlarında yüz yüze eğitime ara verilmiş ve eğitim-öğretim faaliyetleri çevrimiçi platformlar üzerinden sürdürülmüştür. Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) okulları için eğitim-öğretim faaliyetleri Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinden devam etmiş ve altı milyondan fazla öğrenci derslere katılım sağlamıştır (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2021).

Covid-19 virüsü tüm grupları eşit olarak etkilememektedir. Örneğin, genel nüfusa kıyasla virüsten en çok etkilenen gruplar arasında 60 yaş üstü olanlar, ciddi kronik hastalığı olanlar, kalp hastalığı, hipertansiyon, diyabet, kronik solunum yolu hastalığı, kanser olanlar ve sağlık çalışanları bulunmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı Covid-19 Bilgilendirme Platformu, 2021). Bu gruplara ilaveten Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) özel gereksinimli bireylerin de Covid-19 virüsünden yüksek düzeyde etkilenme riski olduğunu belirten, ayrıca özel gereksinimli bireyler arasında zihin yetersizliği olan bireylerin sahip oldukları yaygın sağlık problemlerinden dolayı Covid-19 virüsünden etkilenme anlamında daha yüksek riske sahip olduklarını belirten bir rapor yayınlamıştır (Disability Considerations During the Covid-19 Outbreak, 2020). Geçmiş çalışmalar zihin yetersizliği olan bireyler arasında yüksek tansiyon, kalp hastalığı, diyabet ve aşırı kilo gibi sağlık problemlerinin yaygın olduğunu göstermiştir (De Winter, Bastiaanse, Hilgenkamp, Evenhuis, & Echteld, 2012; Flygare Wallen, Ljunggren, Carlsson, Pettersson, & Wändell, 2018; Hsieh, Rimmer, & Heller, 2014; McVilly vd., 2014). Ayrıca zihin yetersizliği olan bireyler günlük yaşam faaliyetlerinde yetersizliklerinin ağırlık derecesine bağlı olarak bakımlarından sorumlu kişiler ile yakın temas kurmak zorunda kalabilmektedir. Tüm bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda zihin yetersizliği olan bireylerin Covid-19 virüsünden etkilenme konusunda bir diğer önemli risk grubu olabileceğini söylemek mümkündür.

Pandeminin ilk yılında Covid-19'un zihin yetersizliği olan bireyler üzerindeki etkilerini inceleyen pek çok çalışma yapılmıştır (De Cauwer & Spaepen, 2020; Landes, Turk & Wong, 2020; Mills vd., 2020). Örneğin, Amerika Birleşik Devletlerinin (ABD) New York (Landes, Turk, Formica, McDonald, & Stevens, 2020) ve Kaliforniya (Landes, Turk, & Wong, 2020) eyaletlerinde Covid-19 vakalarının incelendiği iki çalışmada zihin yetersizliği olan bireylerin bu eyaletlerde yaşayan genel nüfusa kıyasla New York'ta 1.9 kez ve Kaliforniya'da ise 2.8 kez daha fazla Covid-19'dan kaynaklı hayatını kaybettiği bulunmuştur. Birleşik Krallık ve İrlanda'da Covid-19 virüsünden dolayı hayatını kaybeden 66 zihin yetersizliği olan bireyin özelliklerini inceleyen betimsel bir çalışmada ise bu bireylerin çoğunluğunun erkek (%59), orta ve ağır düzeyde zihin yetersizliği olan (%66) ve 18-70 yaş aralığında olduğu (%74) bulunmuştur (Perera vd., 2020). Belçika'da bir sağlık tesisinde yapılan çalışmada ise Down sendromu olan Covid-19'lu hastaların Down sendromu olmayan normal Covid-19 hastalarına kıyasla hastalığı daha ağır geçirdiği ve hastanede bakımı gerektirdiği raporlaştırılmıştır (De Cauwer & Spaepen, 2020). Tüm bu bulgular zihin yetersizliği olan bireylerin genel nüfusa kıyasla Covid-19 virüsünden daha fazla etkilenme riskine sahip olduğunu göstermektedir.

Güncel çalışmalar Covid-19'un zihin yetersizliği olan bireylerin sağlık durumlarına ilaveten bu bireylerin eğitim ve sosyal alanlardaki gereksinimlerini de olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

Örneğin, Hollanda’da yapılan güncel bir çalışmada pandemi döneminde zihin yetersizliği olan bireylerin sosyal ve yakın akrabaları ile ilişkilerinde ciddi kayıplar yaşadığı belirtilmiştir (Embregts vd., 2020). ABD ve dünyanın çeşitli ülkelerinden toplam 818 katılımcılı bir anket çalışmasında ise, zihin yetersizliği olan bireylerin bakımını sağlayan aile bireylerinin ABD için %30’u ve ABD dışındakiler için %50’si çocuklarının pandemiden dolayı tüm terapi ve eğitim hizmetlerini kaybettiğini belirtmiştir (Jeste vd., 2020). Hollanda’da yapılan bir başka çalışmada ise yaşamını bağımsız sürdüren zihin yetersizliği olan bireylerin pandemi döneminde çevrimiçi destek programlarını kullanımında pandemi öncesine kıyasla ani artışlar olduğu belirtilmiştir (Zaagsma, Volkers, Swart, Schippers, & Van Hove, 2020). Bu bireylerin pandemi döneminde günlük yaşam etkinliklerini gerçekleştirmede zorlandıkları ve çevrimiçi destek platformlarını kullanarak destek talebinde buldukları belirtilmiştir. Ayrıca güncel çalışmalar arasında pandemi döneminde zihin yetersizliği olan bireylerin agresif davranışlarında zaman içinde artış olduğunu belirten çalışmalar da yer almaktadır (Dursun vd., 2020; Schuengel, Tummers, Embregts, & Leusink, 2020).

Covid-19’un zihin yetersizliği olan bireylerin üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların bir diğer odaklandığı konu ise zihin yetersizliği olan bireylerin bakımından sorumlu kişilerin (kardeşler, anne-babalar gibi) pandemi dönemindeki ihtiyaç ve deneyimleri olmuştur. Örneğin, Birleşik Krallıkta pandemi döneminde zihin yetersizliği olan bireylerin bakımından sorumlu 244 kişi ile yapılan bir çalışmada, katılımcıların %43’ünde orta ve ağır düzeyde kaygı ve %45’inde majör depresyon görüldüğü belirtilmiştir. Kanada’da 91 kardeş ile yapılan bir çalışmada ise kardeşlerin %95’inin zihin yetersizliği olan kardeşlerinin sağlığı hakkında endişeli olduğu, %74’ünün kardeşlerinin gelecekleri hakkında endişeli olduğu ve %73’ünün yüksek seviyede stresli olduğu belirtilmiştir (Willner vd., 2020). Ayrıca, Hollanda’daki bakımevlerinde zihin yetersizliği olan bireylere bakım sağlayan bakımevi çalışanlarında enfekte olma korkusu, duygusal yorgunluk ve tükenmişliklerin görüldüğü belirtilmiştir (Embregts, Tournier, & Frielink, 2021).

Covid-19 virüsünün zihin yetersizliği olan bireylerin sağlık, eğitim, sosyal ve davranış gibi alanlar üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların devamı bu bireyler ve bakımlarından sorumlu kişilerin sürekli değişen ihtiyaç ve deneyimlerini anlama konusunda gereklidir. Pandeminin ilk yılında yapılan çalışmalar zihin yetersizliği olan bireylerin Covid-19 virüsünden etkilenme konusunda önemli bir risk grubunu oluşturduğunu doğrulamaktadır. Zihin yetersizliği olan bireylerin karşılaştıkları ciddi sağlık risklerine ilaveten pandemi döneminde bu bireylere sağlanan eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerindeki duraksamalar eğitim anlamında ciddi kayıplara da neden olabilmektedir. Bu bireyler önceki öğrendikleri bilgileri kaybetme ve yeni bilgileri etkili bir şekilde öğrenme konusunda güçlük yaşayabilirler. Geçmiş çalışmalar zihin yetersizliği olan bireylerin diğer akranlarına kıyasla akademik becerilerde, özellikle okuma becerilerinde, daha düşük performansa sahip olduklarını göstermiştir (Gargiulo & Bouck, 2018; Schulte, Stevens, Elliott, Tindal, & Nese, 2016; Wei, Blackorby, & Schiller, 2011). Zihin yetersizliği olan bireylerin genel olarak akademik becerilerdeki düşük performansı göz önünde bulundurulduğunda pandemi döneminde çevrimiçi yürütülen eğitim-öğretim faaliyetlerinin bu bireylerin gereksinimlerini ne düzeyde karşıladığının araştırılması gerekmektedir. Ayrıca, pandeminin bu bireylerin sağlık ve davranış gibi alanlar üzerinde ne gibi etkisinin olduğunu da tespit etmek gerekmektedir. Özellikle zihin yetersizliği olan bireylerin ebeveynleri ile yapılacak görüşmeler bu bireylerin pandemi dönemindeki deneyimlerini (eğitim, davranış, sağlık gibi alanlarda) ortaya çıkarmaya katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı zihin yetersizliği olan ve pandemi döneminde çevrimiçi platformlar üzerinden uzaktan eğitim gören ilkökul ve ortaokul düzeyi öğrencilerin ihtiyaç ve deneyimlerini ortaya çıkarmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için zihin yetersizliği olan öğrencilerin aile bireyleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçların Covid-19 pandemisinin zihin yetersizliği olan öğrencilerin günlük yaşam deneyimlerini ve eğitim faaliyetlerini ne ölçüde etkilediğini ortaya çıkararak hem ulusal hem de uluslararası literatüre katkı sağlaması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Covid-19 pandemisi sürecinde zihin yetersizliği olan ilkökul ve ortaokul öğrencilerinin deneyimlerinin incelendiği bu araştırma nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik bir çalışmadır. Fenomenoloji, insanların belirli bir kavramla ilgili duygu, düşüncelerini ve algılarını ifade etmelerini sağlayan ve kavramla ilgili deneyimlerini tanımlamak için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Creswell, 2013). Katılımcıların tamamı gönüllülük esası ile çalışmaya dahil edilmişler ve aydınlatılmış onam formunu doldurmuşlardır. Araştırmanın çalışma grubunu amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt

örnekleme yöntemi ile belirlenen ilkokula ya da ortaokula devam eden zihin yetersizliği tanısına sahip çocuğu veya kardeşı olan aile bireyleri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların görüşlerini açıkça ortaya koymalarına fırsat veren birincil veri edinme kaynaklarından biri olan yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2014).

Görüşme Formunun Oluşturulması

Araştırmacılar tarafından detaylı alanyazın taraması yapılmış ve araştırılmak istenilen konular oluşturulmuştur. Araştırmacılar tarafından belirlenen konulara ilişkin kapsamlı bilgi edinebilmek amacıyla yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak görüşmelerin gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır ve katılımcılar hakkında bilgi edinmek amacıyla demografik bilgi formu oluşturulmuştur. Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği aile bireyelerine yanıt seçeneği sunmasına ilaveten aile bireyelerinin seçeneklere bağlı kalmaksızın sorulara yanıt verme şansı tanımakta, bu şekilde de araştırılmak istenen konunun detayına inilmesine olanak tanımaktadır (Büyüköztürk vd., 2014). Oluşturulan görüşme sorularının Türkçe yapısının katılımcılar için anlaşılır olup olmadığını belirlemek için bir Türkçe alan uzmanına, araştırma alanına uygunluğunu belirlemek için bir Özel Eğitim alan uzmanına gönderilmiş ve uzmanların görüşleri neticesinde son şekli verilmiştir. Yapılan ilk görüşmenin ardından sorular üzerinde herhangi bir değişiklik yapmaya ihtiyaç olmadığı görülmüştür. Araştırmada aile bireyelerine yöneltilen sorular şu şekildedir:

- 1) Covid-19 sürecinde çocuğunuzun/kardeşinizin günlük rutinini anlatır mısınız? Bu rutin Covid- 19 dan önceki rutinden hangi yönlerden farklı?
- 2) EBA TV ve EBA uygulaması üzerinden verilen eğitim ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Çocuğunuza/kardeşinize katkı sağladığını düşünüyor musunuz? Olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?
- 3) Çocuğunuzun/kardeşinizin herhangi bir problem davranışı var mı? Davranışlarda Covid-19 sürecinde herhangi bir değişim oldu mu?
- 4) Çocuğunuzla/kardeşinizle aranızdaki etkileşimde Covid–19 sürecinde herhangi bir değişiklik oldu mu? Olduysa ne gibi değişiklikler oldu?
- 5) Covid-19 sürecinde çocuğunuzda/kardeşinizde okuma ve matematik gibi akademik alanlarda bir değişim olduğunu düşünüyor musunuz? Olumlu ve/veya olumsuz değişimler nelerdir?
- 6) Süreçte sizi rahatlatan evde eğitim sürecini kolaylaştıran bir destek oldu mu? Olduysa ne tür bir destek oldu? Aldığınız desteğin kalitesini nasıl değerlendirirsiniz?
- 7) Covid–19 sürecinde çocuğunuzun/kardeşinizin sağlık durumunda herhangi bir değişiklik oldu mu? Olduysa ne gibi değişiklikler oldu?
- 8) Eğitim-öğretim sürecinin uzaktan olmasına dair değişmesini talep ettiğiniz herhangi bir konu var mı? Varsa nelerdir?
- 9) Konuşmadığımız ve sizin eklemek istediğiniz başka önemli konular var mı?

Katılımcılar

Çalışmaya katılacak aile bireyelerinin belirlenmesinde aşağıda yer alan ölçütler kullanılmıştır:

- 1) 2020-2021 eğitim öğretim yılında zihin yetersizliği tanısı bulunan ve ilkokula ya da ortaokula devam eden çocuğa/kardeşe sahip olmak.
- 2) EBA TV veya EBA uygulamasından faydalanan olmak.
- 3) Doğu Karadenizde belirli bir ilde ve bu ilin ilçelerinde ikamet ediyor olmak.
- 4) Aile bireyelerinin çalışmaya gönüllü olarak katılmaları.

Belirlenen bu ölçütler doğrultusunda, araştırmada gönüllü olarak yer alacağını ifade eden ve istenilen ölçütleri karşılayan 12 aile bireyi ile görüşmeler yapılmış aile bireyelerine “K” ile başlayan harf ve bir rakam verilmiştir. Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1

Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler

Katılımcılar	Yakınlık Derecesi	Yaş	Eğitim Düzeyi	İkamet Edilen İlçe
K-1	Annesi	40	Ortaokul	Merkez
K-2	Ablası	23	Lisans	İlçe 1
K-3	Babası	40	Lise	Merkez
K-4	Annesi	35	İlkokul	Merkez
K-5	Babası	45	İlkokul	İlçe 1
K-6	Annesi	43	Lise	Merkez
K-7	Annesi	43	İlkokul	İlçe 1
K-8	Babası	35	İlkokul	Merkez
K-9	Annesi	42	Ortaokul	İlçe 2
K-10	Annesi	43	İlkokul	İlçe 3
K-11	Babası	38	Lise	İlçe 4
K-12	Babası	48	İlkokul	Merkez

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmanın verileri nitel araştırma yöntemlerinden yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Veri toplama süreci başlamadan önce gerekli izinler alınmış ve bu izinler doğrultusunda Rehberlik Araştırma Merkezi aracılığı ile aile bireyleri aranarak çalışmaya katılmaya gönüllü olanlar belirlenmiş ve randevular oluşturulmuştur. Aile bireyleriyle gerçekleştirilen ilk görüşmelerde, çalışmanın amacına ilişkin bilgilendirme yapılmış, çalışma için ses kaydı alınacağı ancak kayıtların sadece araştırma amacıyla kullanılacağı, aile bireylerinin ve çocuklarının isimlerinin kullanılmayacağı ve verilerin araştırma ekibi dışında olan kişilerle paylaşılmayacağı ifade edilmiştir. Gönüllü olan aile bireylerine elden ve posta yolu ile aydınlatılmış onam formu imzalatılarak çalışmaya gönüllü oldukları belgelenmiştir.

Kararlaştırılan gün ve saatlerde çalışmaya katılan aile bireyleri telefon ile aranarak, öncelikle çalışma için müsait olup olmadıkları, gönüllü olarak katılmak isteyip istemedikleri ve ses kaydı alınmasının herhangi bir sorun teşkil edip etmediği teyit edilmiştir. Görüşmelerin tamamı bir araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş ve veri doygunluğu sağlanana kadar sürdürülmüştür. Görüşmelerin süresi 7.38 dakika ile 13.45 dakika aralığında sürmüştür. Her bir katılımcıya bir harf ve rakam kodu verilmiş ve analizler bu kodlar üzerinden yapılmıştır. Ses kayıtlarından elde edilen veriler yazılı hale getirilmiştir. Çalışmada yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen veriler tümevarım yöntemi ile analiz edilmiştir.

Araştırma Güvenirliği

Elde edilen verilerin güvenirliliğinin sağlanması açısından yapılan görüşmelerin en az %20'sinin farklı gözlemciler tarafından incelenmesi gerekmektedir (Büyüköztürk vd., 2014). Bu çalışmada tüm katılımcılara ait yarı-yapılandırılmış görüşme formundaki soruların dökümlerini her bir araştırmacı ayrı ayrı analiz ederek olası temaları ve alt temaları oluşturmuşlardır. Görüşmelere ilişkin temaların ve alt temaların oluşturulmasının ardından araştırmacılar bir araya gelerek temalar üzerinde tartışmışlardır. Ortak görüşün sağlandığı durumlarda ulaşılan temalar üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmamış, ortak görüşün sağlanmadığı durumlarda ise dosyalar karşılıklı okunarak uzlaşmaya gidilmiş tema ve alt temalar yeniden düzenlenmiştir.

Araştırma Etiği

Covid-19 pandemisi sürecinde zihin yetersizliği olan öğrencilerin yaşadıkları deneyimlerin incelendiği bu çalışmada katılımcıların tamamı gönüllü olarak çalışmada yer almışlardır. Çalışmaya katılan aile bireylerine aydınlatılmış onam formu imzalatılmıştır. Aile bireylerinin ve çocuklarının isimleri gizli tutulmuş ek olarak veri kaynağı olan aile bireylerine harf ve rakamlardan oluşan kodlar verilmiştir. Çalışmanın etik ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmesi için Artvin Çoruh Üniversitesi Etik Kurulundan izin alınmıştır (Konu: Araştırma izni, Sayı: E.6924, Tarih: 23/07/2020).

BULGULAR

Bu araştırma zihin yetersizliği olan öğrencilerin Covid-19 sürecinde yaşadıkları deneyimlerin aile bireylerinin bakış açısıyla betimlenmesi amacıyla yürütülmüştür. Bu amaç doğrultusunda Doğu Karadenizde bir İl Merkezi, İlçe 1, İlçe 2, İlçe 3 ve İlçe 4 ilçelerinde ikamet etmekte olan 12 aile bireyi ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerin analizi tümevarım yaklaşımı

yoluyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulguları 8 ana tema, ana temalara ilişkin 22 alt tema ve alt temalara ilişkin 19 kategoriden oluşmaktadır. Katılımcılara K1 ile K12 arasında harf ve rakamlardan oluşan kodlar verilmiş ve bulguların sunumunda yapılan doğrudan alıntılarda bu kodlar kullanılmıştır.

Rutinler

Rutinler teması içerisinde üç alt tema ve bu alt temalara ilişkin dokuz kategori bulunmaktadır. Tablo 2’de ilgili temaya ilişkin alt tema ve kategorilerin dağılımı yer almaktadır.

Tablo 2

Rutinlere ilişkin ifadeler

Ana Tema	Alt Tema	Kategori	Frekans
Rutinler	Günlük Yaşam Etkinlikleri	Sürekli Evde Olma	7
		Temizliğe Dikkat Etme	1
		Daha Fazla Uyuma	1
	Akademik Etkinlikler	Becerilerin Evde Desteklenmesi	8
		Ödev Yapmama	2
		Rehabilitasyon	2
		Kardeşlerle Vakit Geçirme	4
	Sosyal Etkinlikler	Dışarıda Yürüyüş	4
		Parka Gitme	3

Günlük Yaşam Etkinliklerine İlişkin Görüşler

Zihin yetersizliği olan öğrencilerin Covid-19 sürecindeki günlük yaşam etkinliklerine ilişkin aile bireyleri sürekli evde olduklarını, temizliklerine daha fazla dikkat ettiklerini ve uykuya daha fazla zaman harcadıklarını belirtmişlerdir.

Sürekli Evde Olma

Yapılan görüşmelerde yedi katılımcı Covid-19 sürecinde evde olduklarını dışarı çıkmadıklarını belirtmiştir. Katılımcılardan K-8: “...sürekli evdeyiz bir yere çıktığımız yok.” diyerek konu hakkındaki görüşünü dile getirmiştir.

Temizliğe Dikkat Etme

Görüşmelerde bir katılımcı Covid-19 sürecinde önceki yaşantısına oranla daha fazla temizliğine dikkat ettiğini belirtmiştir. Katılımcılardan K-5: “...daha farklı oldu hani en azından kendileri ellerini yıkamaya daha dikkat ediyorlar el ve yüz ayak her tarafını.” diyerek görüşlerini dile getirmiştir.

Daha Fazla Uyuma

Görüşmelerde bir katılımcı Covid-19 sürecinde uykuya daha fazla vakit ayrıldığını belirtmiştir. Katılımcılardan K-5: “...evde çok uyuyor, çoğunlukla yani 12'ye kadar yatıyor, kaldıramıyoruz.” diyerek görüşünü aktarmıştır.

Akademik Etkinliklere İlişkin Görüşler

Zihin yetersizliği olan öğrencilerin Covid-19 sürecindeki akademik etkinliklerine ilişkin aile bireyleri akademik becerileri evde desteklediklerini, öğrencilerin ödev yapmak istemediklerini ve rehabilitasyon eğitimi aldıklarını belirtmişlerdir.

Becerilerin Evde Desteklenmesi

Görüşmelerde katılımcılardan sekizi Covid-19 sürecinde öğrencilerin akademik becerilerini evde desteklediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-6: “Gün içerisinde ben kendisine etkinlik yaptırmaya çalışıyorum. Öğretmeni ödevlerini atıyor. Günde ancak bir kere oturtup ders yaptırabiliyorum.” diyerek görüşlerini dile getirmiştir.

Ödev Yapmama

Görüşmelerde katılımcılardan ikisi Covid-19 sürecinde öğrencilerin ödev yapmak istemediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-4: “Aslında çok farklı değil ödev yapmayı sevmiyor. Ödevlerle hiç alakası yok.” diyerek görüş belirtmiştir.

Rehabilitasyon

Görüşmelerde katılımcılardan ikisi Covid-19 sürecinde öğrencilerin ek olarak rehabilitasyon eğitimi aldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-10: “İlçe 1’e özel eğitime gidiyoruz. Oradan kalan derslerini yapıyor.” şeklinde görüş belirtmiştir.

Sosyal Etkinliklere İlişkin Görüşler

Zihin yetersizliği olan öğrencilerin Covid-19 sürecindeki sosyal etkinliklerine ilişkin aile bireyleri kardeşleriyle evde oyunlar oynadıklarını, aile bireyleriyle birlikte yürüyüş yaptıklarını ve oyun parkında vakit geçirdiklerini belirtmişlerdir.

Kardeşlerle Vakit Geçirme

Yapılan görüşmelerde katılımcıların dördü öğrencilerin evde kardeşleriyle vakit geçirdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-6: “Normalde kendi kardeşiyle oyunlar oynuyorlar bir şeyler kuruyorlar.” diyerek görüşlerini ifade etmiştir.

Yürüyüş Yapma

Görüşmelerde katılımcılardan dördü öğrencilerin kendileriyle birlikte yürüyüşlere çıktıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-12: “Bazı zamanlar buldumu ders yapıyorlar. Benimle dışarı geliyorlar, işte bu kadar.” şeklinde görüş belirtmiştir.

Parkta Vakit Geçirme

Çalışmada katılımcılardan üçü öğrencilerin parka gittiklerini ve orda vakit geçirdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-9: “Hava sıcak oldu mu ara sıra aşağıya indiriyorum. Parka götürüyorum. Yağmur oldu mu evdeyiz.” diyerek görüş belirtmiştir.

Uzaktan Eğitim

Uzaktan Eğitim teması içerisinde üç alt tema ve bu alt temalara ilişkin beş kategori bulunmaktadır. Tablo 3’de ilgili temaya ilişkin alt tema ve kategorilerin dağılımı yer almaktadır.

Tablo 3

Uzaktan eğitime ilişkin ifadeler

Ana Tema	Alt Tema	Kategori	Frekans	
Uzaktan Eğitim	Olumlu Görüşler	Canlı Dersler Verimli	6	
		EBA TV Verimsiz	11	
	Olumsuz Görüşler	Canlı Dersler Verimsiz	1	
		Engel Oluşturan Durumlar	Öğrenilmiş Çaresizlik	1
			Ev Ortamının Elverişsizliği	1

Uzaktan Eğitime İlişkin Olumlu Görüşler

Zihin yetersizliği olan öğrencilerin Covid-19 sürecinde aldıkları uzaktan eğitime ilişkin aile bireylerinin altısı canlı derslerin verimli olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-1: “Çünkü okulda öğretmen yani okulda öğretmeni daha az ilgilendiğini söyledi. Evde şu an canlı ders üzerinden daha çok ilgileniyor. Tek o var. Gidiyoruz biz tek çocuk öğrenci olarak gidiyor yani iyi oluyor bizim için iyi.” şeklinde görüşlerini dile getirmiştir.

Uzaktan Eğitime İlişkin Olumsuz Görüşler

Zihin yetersizliği olan öğrencilerin Covid-19 sürecinde aldıkları uzaktan eğitime ilişkin aile bireyleri EBA TV’nin verimsiz olduğunu belirtmişlerdir.

EBA TV Verimsiz

Yapılan görüşmelerde katılımcılardan 11’i EBA TV’nin verimsiz olduğunu öğrencilerine uygun olmadığını vurgulamışlardır. Katılımcılardan K-12: “İnternet üzerinden canlı ama EBA’dan izleme hiçbir şey yok yani çocuğa. Çocuğun aklının nerede olduğu belli. Ama öğretmen ile canlı görüştüğü zaman öğretmen ne dediğini anlıyor en azından öğretmene dikkat ediyor ama televizyona öyle etmiyor.” diyerek görüşlerini belirtmiştir.

Canlı Dersler Verimsiz

Görüşmelerde katılımcılardan biri canlı derslerin verimsiz geçtiğini ve verim alamadıklarını dile getirmiştir. Katılımcılardan K-6: “Çünkü çocuklara birebir biz eğitmen olduk. Yani öğretmenler sağ olsun telefonla yardımcı olmaya çalışıyorlar. Ama ne kadar yardımcı olabilirler ki. Okul ortamı ile ev ortamı çok farklıymış gerçekten. Okul çok iyi bir eğitim alanıymış. Bunu biz çok iyi anladık.” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Engel Oluşturan Durumlar

Zihin yetersizliği olan öğrencilerin aile bireyleri Covid-19 sürecinde evde ders yapmaya ilişkin çocuklarının öğrenilmiş çaresizlik yaşadıklarını ve ev ortamlarının eğitim için uygun olmadığını belirtmişlerdir.

Öğrenilmiş Çaresizlik

Yapılan görüşmelerde katılımcılardan biri öğrencinin öğrenilmiş çaresizlik yaşadığını belirtmiştir. Katılımcılardan K-6: “Her şeyi sorun oluyor herhalde yapamayacağım, yapamayacağım diye kelimesini çok aşırı kullanıyor, ona üzülüyorum, bilmiyorum.” diyerek görüşlerini belirtmiştir.

Ev Ortamlarının Ders Yapmaya Uygun Olmaması

Görüşmelerde katılımcılardan biri ev ortamının kalabalık olduğunu ve ders yapmaya uygun olmadığını belirtmiştir. Katılımcılardan K-6: “Aslında normalde yapabilecek kapasitede. Ama çok erken sıkılıyor, dikkat dağılıyor bir de ortam müsait olmadığı için. Ev ortamı, ne kadar dikkatini derse verebilir?” şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

Problem Davranışlar

Problem davranışlar teması içerisinde üç alt tema bulunmaktadır. Tablo 4’te ilgili temaya ilişkin alt temaların dağılımı yer almaktadır.

Tablo 4

Problem davranışlara ilişkin ifadeler

Ana Tema	Alt Tema	Frekans
Problem Davranışlar	Problem Davranış Olmaması	7
	Problem Davranışların Değişmemesi	3
	Problem Davranışların Artması	2

Problem Davranış Olmaması

Yapılan görüşmelerde katılımcılardan yedisi öğrencilerde herhangi bir problem davranış olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-6: “Yani öyle belli başlı bir problem davranışı yok. Çok uysal bir çocuk.” şeklinde görüş belirtmiştir.

Problem Davranışların Değişmemesi

Görüşmelerde katılımcıların üçü öğrencilerde var olan problem davranışların Covid-19 sürecinde herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-2: “Yok, öyle çok büyük değişikliği yok. O kadar sınırları biraz fazla oldu, aynı yani aynı şekil.” diyerek düşüncelerini belirtmiştir.

Problem Davranışların Artması

Görüşmelerde katılımcıların ikisi öğrencilerde var olan problem davranışlarda Covid-19 sürecinde artış olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-9: “Ya önceden o kadar sık yapmıyordu. Herhalde şimdi evde kaldığı sürede başladı diyebilirim. Yani yoğunluk evde olduğu için okulda yapmıyordu, evde de ara sıra yapıyordu. Kızıyordum, kaybediyordu yapmıyordu. Şimdi darlamamdan mı yapıyor ne yapıyor bilmiyorum.” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Aile İçi Etkileşim

Aile içi etkileşim teması içerisinde üç alt tema bulunmaktadır. Tablo 5’te ilgili temaya ilişkin alt temaların dağılımı yer almaktadır.

Tablo 5

Aile İçi Etkileşime İlişkin İfadeler

Ana Tema	Alt Tema	Frekans
Aile İçi Etkileşim	Etkileşim Değişmedi	7
	Etkileşim Arttı	4
	Etkileşim Azaldı	1

Etkileşim Değişmedi

Görüşmelerde katılımcıların yedisi öğrencilerle aralarındaki etkileşimde Covid-19 sürecinde herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-6: “Değişiklik oldu diyemeyeceğim. Biz zaten genelde de hep beraberdik. Aynı bir şeyimiz olmadı. Yok ya öyle bir farklılık yok.” diyerek görüşlerini ifade etmiştir.

Etkileşim Arttı

Görüşmelerde katılımcıların dördü öğrencilerle aralarındaki etkileşimin Covid-19 sürecinde arttığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-9: “Evde daha çok fazla konuşma şansımız oldu konuşuyorum, anlatıyorum. Kendini ifade etmeye başladı artık. İfade ediyor.” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Etkileşim Azaldı

Görüşmelerde katılımcıların biri öğrencilerle aralarındaki etkileşimin Covid-19 sürecinde azaldığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-7: “Biraz oldu işte daraldım, sıkıldım evde yani çocuklara bağırabiliyorum sürekli evdeler küçük kızım üç yaşında. Daraldım işte.” diyerek düşüncelerini belirtmiştir.

Akademik Beceriler

Akademik beceriler teması içerisinde üç alt tema bulunmaktadır. Tablo 6’da ilgili temaya ilişkin alt temaların dağılımı yer almaktadır.

Tablo 6

Akademik becerilere ilişkin ifadeler

Ana Tema	Alt Tema	Frekans
Akademik Beceriler	Akademik Becerilerin Değişmemesi	5
	Akademik Becerilerde Gerileme	4
	Akademik Becerilerde İlerleme	3

Akademik Becerilerin Değişmemesi

Görüşmelerde katılımcıların beşi Covid-19 sürecinde öğrencilerin okuma ve matematik gibi akademik becerilerinde herhangi bir değişim olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-11: “Sadece ödevlerini yapıyor oda canı isterse, dersleri aynen devam ediyor, ilerletti derslerini.” diyerek düşüncelerini belirtmiştir.

Akademik Becerilerde Gerileme

Çalışmaya katılan aile bireylerinin dördü Covid-19 sürecinde öğrencilerin var olan akademik becerilerinde gerileme olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-5: “Evet olumsuz olarak eve kapandı biraz sıkıntılıdır ama şey olarak yine de olumsuzdur okula gittiği ile internet üzerinden yaptığımızın ne kadar randıman olur ki.” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Akademik Becerilerde İlerleme

Çalışmaya katılan aile bireylerinin üçü Covid-19 sürecinde öğrencilerin okuma ve matematik gibi akademik becerilerinde ilerleme gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-1: “Ama şimdi her gün daha düzenli okutturuyorum. Yani daha iyi okuyor. Öğretmeni öyle söyledi. Yani o da EBA üzerinden okutturuyor zaten. Yani öncekine göre iyi. İlk zamanlara göre daha iyi.” diyerek görüşlerini ifade etmiştir.

Sunulan Destek

Sunulan destek teması içerisinde iki alt tema ve iki kategori bulunmaktadır. Tablo 7’de ilgili temaya ilişkin alt tema ve kategorilerin dağılımı yer almaktadır.

Tablo 7

Sunulan desteğe ilişkin ifadeler

Ana Tema	Alt Tema	Kategori	Frekans
Sunulan Destek	Destek Yok	-	5
		Öğretmen ile Görüşme	5
	Destek Var	Yetersiz Destek	2

Desteğin Yokluğu

Görüşmelerde katılımcıların beşi Covid-19 sürecinde öğrencilerin herhangi bir destek almadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-1: “*Evde eğitimde kolaylaştıran bir şey olmadı. Bizim evde internet yok. EBA üzerinden telefonuma internet yüklüyorum ondan bağlanıyorum. Ama bazen bu zor oluyor bağlanması girmiyor.*” diyerek görüşlerini dile getirmiştir.

Desteğin Varlığı

Yapılan görüşmelerde katılımcılar Covid-19 sürecinde aldıkları desteğe ilişkin desteğin sadece öğretmenler tarafından verildiğini ve yeterince destek göremediklerini dile getirmişlerdir.

Öğretmen ile Görüşme

Çalışmaya katılan aile bireylerinin beşi Covid-19 sürecinde öğrencilerin öğretmenleri tarafından arandıklarını destek olarak sadece bunu aldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-7: “*...öğretmenler yardımcı oluyorlar, gönderiyorlar. Ders yaptırıyorlar, görsel ders yaptırıyorlar. Ödev veriyorlar mesela.*” diyerek düşüncelerini belirtmiştir.

Yetersiz Destek

Görüşmelerde katılımcılardan ikisi Covid-19 sürecinde öğrencilere sunulan desteğin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-4: “*Yani kalitesi bu tür çocuklarda fazla olmuyor. Onları canlı derse sokana kadar neler çekiyorum herhalde benim gibi benim gibi biri anlar, çok fazla zorlanıyoruz çok zor geçiyor.*” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Sağlık Durumu

Sağlık Durumu teması içerisinde iki alt tema ve üç kategori bulunmaktadır. Tablo 8’de ilgili temaya ilişkin alt tema ve kategorilerin dağılımı yer almaktadır.

Tablo 8

Sağlık durumuna ilişkin ifadeler

Ana Tema	Alt Tema	Kategori	Frekans
Sağlık Durumu	Değişiklik Yok	-	8
		Sağlık Durumunda İyileşme	2
	Değişiklik Var	Dengesiz Beslenme	1
		Depresif Ruh Hali	1

Değişiklik Olmaması

Görüşmelerde katılımcıların sekizi Covid-19 sürecinde öğrencilerin sağlık durumunda herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-11: “*Yok, herhangi bir sağlıkla ilgili problem yok.*” diyerek düşüncelerini belirtmiştir.

Değişik Olması

Yapılan görüşmelerde katılımcılar Covid-19 sürecinde öğrencilerin sağlık durumlarına ilişkin sağlık durumlarında iyileşme, dengesiz beslenme durumu ve depresif ruh hali olduğunu dile getirmişlerdir.

Sağlık Durumunda İyileşme

Katılımcılardan ikisi Covid-19 sürecinde öğrencilerin sağlık durumunda iyileşme olduğunu önceki sürece göre hastalanmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-9: “*Sağlık hiç sıkıntı yok yani sağlık durumu gayet normal güzel daha güzel yani evde. Okulda olsa hemen enfeksiyon alıyordu. Burnu devamlı yeşil akıyordu, doktorlara falan götürüyordum. Evde kaldığımız sürecinde antibiyotik falan kullanmıyoruz.*” diyerek görüşlerini ifade etmiştir

Dengesiz Beslenme

Görüşmelerde katılımcılardan birisi Covid-19 sürecinde öğrencinin dengesiz beslendiğini ve bundan dolayı kilo aldığını belirtmiştir. Katılımcılardan K-2: “*Evet, biraz kilo aldı yemekten dolayı o kadar.*” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Depresif Ruh Hali

Yapılan görüşmelerde bir katılımcı Covid-19 sürecinde öğrencinin depresif ruh haline girdiğini belirtmiştir. Katılımcılardan K-4: “*Yani dışarı çıkamıyor, eve kapandı dışarı çıkamıyor. Yani bir arkadaş*

ortamı en azından bir değişiklik oluyor da onun için tabii ki sıkıntı yaratıyor sıkılıyor, değişiklikte daha fazla hırçınlaştı.” diyerek görüşlerini dile getirmiştir.

Pandemi Sürecine İlişkin Öneriler

Pandemi sürecine ilişkin öneriler teması içerisinde üç alt tema bulunmaktadır. Tablo 9’da ilgili temaya ilişkin alt temaların dağılımı yer almaktadır.

Tablo 9

Önerilere ilişkin ifadeler

Ana Tema	Alt Tema	Frekans
Öneriler	Bireysel Eğitim	5
	İnternet Erişim Sorunu	3
	Öneri Yok	4

Bireysel Eğitim

Görüşmelerde katılımcıların beşi Covid-19 sürecinde öğrencilerin daha nitelikli eğitim alabilmeleri için derslerin bireysel olması gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-2: *“Yani bilemedim. Eğitim olarak çocuklarımız özel olduğu için onların biraz daha kişisel eğitim öğretim vermelerini düşünüyorum. Ama bu da uzaktan eğitimle gerçekleşmiyor ne yazık ki.”* diyerek görüşlerini dile getirmiştir.

İnternet Erişim Sorunu

Çalışmaya katılanların üçü Covid-19 sürecinde öğrencilerin eşit şartlarda eğitim alabilmeleri için internete erişim sorununun giderilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-12: *“Yani bunu milli eğitim köylerde internet olmadığını bildiği için EBA’dan canlı şeyden yani hiçbir bilgi alınmıyor. Ancak, ancak diyorum. Köylere öğrenciler için internet mi bağlatırlar. kaymakamlık aracılığıyla, valilik aracılığıyla. Hani bunu dile getirmemiz gerekiyor.”* şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Öneri Yok

Yapılan görüşmelerde dört katılımcı Covid-19 sürecinde öğrencilerin daha nitelikli eğitim almaları için herhangi bir önerileri olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan K-1: *“Bilmem yani okulların açılmasını daha çok isterdim açıkçası.”* diyerek görüşlerini ifade etmiştir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Zihin yetersizliği olan öğrencilerin Covid-19 sürecinde yaşadıkları deneyimlerin incelendiği bu çalışmada aile bireylerinin görüşlerine yer verilmiştir. Araştırma sorularına verilen yanıtlardan yola çıkılarak zihin yetersizliği olan öğrencilerin Covid-19 sürecinde günlük rutinlerinde, eğitim yaşantılarında, problem davranışlarında, aile içi etkileşim oran ve şekillerinde, akademik performanslarında, aldıkları desteklerde ve sağlık durumlarında değişiklikler olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırma bulgularına bakıldığında öğrencilerin rutinlerinde değişiklik olduğu belirtilmiştir. Tüm dünyanın eve kapandığı süreçte öğrencilerin de evde bulunmaları rutinlerinin değiştiğini göstermektedir. Sürekli evde bulunma durumu bireylerde stres ve kaygıyı tetiklemekte (Lee, 2020; Çölgeçen & Çölgeçen, 2020), sosyal ilişkilerini sınırlamakta (Bozkurt, 2020; Prem vd., 2020), geleceğe yönelik endişe duymalarına neden olmakta (Willner vd., 2020) ve öğrencilerin motivasyonunu düşürmektedir (Bozkurt, 2020). Evde olma durumunun yanı sıra öğrencilerin akademik yaşantılarındaki rutinlerde Covid-19 sürecinde değişiklik göstermektedir. Katılımcılar zihin yetersizliği olan öğrencilerin akademik yaşantılarının yalnızca evde desteklendiğini ve bazı öğrencilerin akademik çalışmalara karşı isteksiz olduğunu dile getirmişlerdir. Okul yaşantısının ardından öğrencilerin yalnızca evde olmalarının bu durumu açıkladığı düşünülmektedir. Bozkurt (2020) öğrencilerin bu süreçte daha aktif olmaları gerektiğini ve aktif olan öğrencilerin Covid-19 sürecinde akademik becerilerinde değişiklik olmadığını ancak kendi denetimini sağlamayan öğrencilerin akademik olarak ilerleme kaydedemediklerini belirtmiştir. İlaveten öğrencilerin sosyal etkinliklerinde de değişiklikler olduğu öğrenilmiştir. Vakitlerinin büyük kısmını evde geçiren öğrencilerin, akranlarından fazla aile içerisindeki bireylerle vakit geçirmesi (Mart & Kesicioğlu, 2020), dijital oyunlara daha fazla zaman ayırması (Gümüşgül & Aydoğan, 2020) ve oynanan oyun çeşitliliğinin ve sıklığının az olması Covid-19 sürecinin etkisi olarak düşünülmektedir.

Aile bireylerinin Covid-19 sürecinde uzaktan eğitime ilişkin görüşleri incelendiğinde EBA TV uygulamalarının verimsiz olduğu ama canlı derslerden verim alabildikleri öğrenilmiştir. EBA TV'nin canlı derslere göre daha erişilebilir olduğu düşünüldüğünde daha verimli olması beklenirken, bu tür bir eğitimde bireyselleştirmenin olmayışı, karşılıklı etkileşim içermemesi ve geri bildirim olmaması gibi nedenlerden dolayı aile bireylerinin EBA TV'yi verimsiz olarak nitelendirdikleri düşünülmektedir. Canlı derslerde öğrencilerin tanıdıkları öğretmenlerin ve sınıf arkadaşlarının bulunması onları yabancı ortamda bulunmadıkları hissini vermekte ve bu durumda öğrencilerin motivasyonlarını ve derse karşı ilgilerini desteklemektedir (Bozkurt, 2020). Canlı uygulamaların pek çok öğrenciyi kapsayabilmesi (Sirem & Baş, 2020), etkileşimli ders etkinlikleri barındırabilmesi (Özer, 2020), hızlı geri bildirim verilmesi (Zaagsma vd., 2020), tekrara olanak tanınması (Moore & Kearsley, 2012), istenildiğinde erişilebilmesi (Sirem & Baş, 2020) ve okula gitme zorunluluğu içermemesinden (Kaynar, Kurnaz, Doğrukök, & Barışık, 2020) dolayı olumlu olduğu düşünülmektedir. Ayrıca özel eğitim desteği alan öğrencilerin web tabanlı uygulamalarda ilerleme kaydedildiğini gösteren çalışmaların varlığı (Armutçu-Arslan, 2008; Başoğlu, 2009; Peltenburg, van den Heuvel-Panhuizen, & Robitzsch, 2010) çalışmaya katılan aile bireylerinin canlı ders uygulamalarını verimli bulmalarını açıklar niteliktedir.

Çalışmaya katılan aile bireylerinin çoğunluğu çocuklarında herhangi bir problem davranış olmadığını belirtmiştir. Diğer yandan çocuklarında problem davranış olduğunu belirten aile bireyleri Covid-19 sürecinde problem davranışlarda azalma olmadığını ama artış olduğunu belirtmişlerdir. Pandemi dönemi düşünüldüğünde öğrencilerin sağlık kaygılarının (Lee, 2020), gelecek endişelerinin bulunması (Xiang vd., 2020) ve bunlara bağlı olarak stres yaşamaları ön görülen bir durumdur. Sirem ve Baş (2020) öğrencilerin Covid-19 sürecinde okuldan uzak kalmalarından kaynaklı mutsuz olduklarını, arkadaşlarıyla görüşemediklerini ve yalnız kaldıklarını bundan dolayı da stres yaşadıklarını belirtmişlerdir. Özel gereksinimli bireylerle yapılan çalışmalar da Covid-19 sürecinde bireylerin problem davranışlarında artış olduğu bulgusunu desteklemektedir (Dursun vd., 2020; Schuengel vd., 2020).

Öğrencilerin akranlarından uzaklaşmak zorunda kaldığı bu süreçte aile ile etkileşimin artması olağandır. Ancak dikkat çeken bulgulardan biri olarak katılımcılardan çoğu çocuklarıyla aralarındaki etkileşimde herhangi bir değişiklik olmadığını ve çocuklarıyla Covid-19 süreci öncesinde de fırsat buldukça ilgilendiklerini belirtmişlerdir. Covid-19 sürecindeki ev içi etkinliklerin incelendiği çalışmalarda öğrencilerin aile içinde bireylerle daha fazla etkileşimde buldukları, sanatsal etkinliklere yer verildiği, çocukların oyun başlatma çabalarının daha fazla karşılık bulduğu ve özellikle babalarla olan etkileşimlerinin arttığı belirtilmiştir (Gümüşgül & Aydoğan, 2020; Mart & Kesicioğlu, 2020).

Öğrencilerin Covid-19 nedeniyle alışageldikleri örgün eğitim sisteminden uzaktan eğitime geçmeleri akademik performanslarını etkilemektedir (Hodges, Moore, Locke, Trust, & Bond, 2020). Araştırma bulgularında aile bireylerinin çoğunluğu zihin yetersizliği bulunan öğrencilerin akademik performanslarında herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmişlerdir. Alan yazında çevrimiçi eğitimin başarılı olduğunu, öğrenmelerin kalıcılık sağladığını ve Covid-19 süreci sonrasında da kullanılabileceğine ilişkin bulgular bulunmaktadır (Basilaia & Kvavadze, 2020; Karabay, Şener, Doyduk, & Türkyılmaz, 2020). Bu kategoride dikkat çeken bir diğer bulgu ise zihin yetersizliği olan öğrencilerin pandemi sürecinde akademik performanslarında gerileme olduğudur. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü tarafından hazırlanan raporda (OECD, 2020), pandemi sürecinde yüz yüze eğitimin yerini alan çevrim içi eğitimin kazanımlar açısından yüz yüze eğitim ile kıyaslandığında düşük düzeyde olduğu belirtilmiştir. Çevrimiçi eğitimin verimli olmasını etkileyen değişkenlerin incelendiği çalışmalarda (Niemi & Kouza, 2020; Rızana, Hediyo, Ramadhan, & Kurniawati, 2020; Safsuf, Mansouri, & Poirier, 2020), ders içeriğinin kalitesinin, öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerinin, öğrencilerin elektronik cihazları kullanma düzeylerinin, öğretmenlerin özelliklerinin, çevresel etmenlerin, alt yapının ve kullanılan eğitim platformlarının çevrimiçi eğitimin başarısını etkileyen değişkenler olduklarını belirtmişlerdir.

Covid-19 sürecinde desteğe en çok ihtiyaç duyan gruplardan biri olan zihin yetersizliği olan öğrencilerin aldıkları destek düzeylerine bakıldığında, ebeveynlerden pek çoğu herhangi bir destek almadıklarını dile getirirken bir kısmı yalnızca öğretmenlerinden destek alabildiklerini belirtmişlerdir. Aile bireylerinin zihin yetersizliği olan çocuklarına yönelik olarak, problem davranışlarla başa çıkma (Richman, Belmont, Kim, Slavin, & Hayner, 2009), sosyal becerilerin öğretimi ve geliştirilmesi, iletişim becerilerinin geliştirilmesi (DeLambo, Chung, & Huang, 2011) ve özbakım becerilerinin öğretimi (Kaner, 2009) alanlarında desteğe gereksinim duydukları daha önceki araştırmalarda belirtilmiştir. Alanyazında araştırmanın bulgularını destekler nitelikte pandemi sürecinde öğretmenlerin çevrimiçi platformlarda ebeveynlere destek sunduğunu belirten araştırmalar yer almaktadır (Özer, 2020; Sirem & Baş, 2020).

Covid-19 milyonlarca insanın sağlığını olumsuz etkilemiştir. Zihin yetersizliği olan bireylerin sağlık durumlarına ilişkin değişikliklere bakıldığında, alanyazındaki bulguların aksine bir sonuç görölmektedir. Aile bireylerinin çoğunluğu çocuklarının sağlık durumunda herhangi bir değişikliğin olmadığını, bir kısmı ise geöen yıllara göre daha az sağlık sorunu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Covid-19 virüsünün öksürme, hapşırma gibi damlacık yoluyla ya da dokunulan yüzeylerdeki mikropların temas yoluyla bulaştığı (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021) göz önünde bulundurulduğunda, vakitlerinin çoğunu evde geöiren zihin yetersizliği olan çocukların virüsten etkilenmemeleri olağan bir sonuçtur. Taylor (2019) bireylerin pandemiye bağlı olarak yaşadıkları sağlık sorunlarının kaynaklarını incelediği çalışmasında, en fazla yayılımın salgının bulaşmasını engellemek amacıyla uygulanan izolasyon, sosyal mesafenin korunması, evde kalma gibi durumlara direnme ve kısıtlamalara uygun hareket etmeme davranışlarından kaynaklandığını belirtmektedir. Yine alanyazında küçük yař grubunun Covid-19 salgınından en az etkilenen kısım olduğunu belirten araştırmalar zihin yetersizliği olan çocukların sağlık durumlarında herhangi bir değişiklik olmadığı bulgusunu desteklemektedir (Özdemir & Pala; 2020; Perc, Miksić, Slavinec & Stođer, 2020; Reyad, 2020).

Çalışmaya katılan aile bireylerinin öneri olarak çocuklarının bireysel ihtiyaölarından dolayı bireysel eğitim ve eğitimde fırsat eşitliği ilkesi doğrultusunda internet desteği sağlanmasını vurguladıkları görölmektedir. Her ne kadar zihin yetersizliği olan öğrencilerin bilgisayar temelli uygulamalarda başarılı olduğunu gösteren çalışmalar olsa da (Armutöu-Arslan, 2008; Peltenburg vd., 2010) bu çalışmalar bireysel geröekleştirilmiş çalışmalardır. Ancak uygulanan uzaktan eğitim yönteminde zihin yetersizliği olan öğrencilerin bireysel ders almaları söz konusu değildir. d'Orville (2020) Covid-19 sürecinde insanlar arasında var olan sınıfsal eşitmezliğin pandemi döneminde daha da arttığını ve bu durumun özellikle alt sosyo-ekonomik düzeydeki insanları olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Covid-19 sürecinde özellikle internette yaşanan bağlantı sorunları ve internete erişimin olmaması durumu uzaktan eğitimde yaşanılan sorunları içeren pek çok çalışmanın temel bulguları arasındadır (ığlık & Bayrak, 2015; Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü [OECD], 2020; Gregory & Lodge, 2015).

Bu araştırma kapsamında ileride yapılacak çalışmalara ve uygulamalara yönelik bazı öneriler bulunmaktadır. Farklı özel gereksinim durumuna sahip öğrenciler ve aileleri ile benzer çalışmaların yapılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünölmektedir. Özel gereksinimli öğrenciler için uygulanan eğitim faaliyetlerinin bireyselleştirilmesi neticesinde bu öğrencilerin uzaktan eğitimden daha fazla fayda sağlayacakları düşünölmektedir. Eğitimde eşitlik ilkesi kapsamında tüm öğrencilere internet erişim imkanı sunulmasının uzaktan eğitimin başarısını artıracadı düşünölmektedir. Bu süreçte daha fazla desteğe gereksinim duyan aile bireyelerine yönelik çevrimiöi destekler sunulmasının bu bireyelerin yüklerini hafifleteceği düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

- Armutöu-Arslan, O. (2008). *Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere word belgesi üzerine yazı yazma becerisinin kazandırılmasında eşzamanlı ipucu işlem süreci ile yapılan öğretimin etkililiği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Basilaia, G., & Kvavadze, D. (2020). Transition to online education in schools during a SARS-CoV-2 coronavirus (COVID-19) pandemic in Georgia. *Pedagogical Research*, 5(4), 1-9.
- Başoğlu, E. D. (2009). *Zihinsel engelli öğrenciler için bir eğitim yazılımının geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *Aöıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 112-142.
- Büyüköztürk, ř., Kılıö akmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, ř., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- ölgeöen, Y., & ölgeöen, H. (2020). Covid-19 pandemisine bağlı yaşanan kaygı düzeylerinin değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 261-275.
- ığlık, H., & Bayrak, M. (2015). Uzaktan öğrenme ve yapısalöı yaklaşım. *IJODE*, 1(1), 87-102.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Los Angeles, CA: SAGE Publications.
- De Cauwer, H., & Spaepen, A. (2020). Are patients with Down syndrome vulnerable to life threatening COVID-19. *Acta Neurologica Belgica*, 1-3.
- DeLambo, D., Chung, W., & Huang, W. (2011). Stress and age: A comparison of Asian American and Non-Asian American parents of children with developmental disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 23, 129-141.
- De Winter, C. F., Bastiaanse, L. P., Hilgenkamp, T. I. M., Evenhuis, H. M., & Ectheld, M. A. (2012). Overweight and obesity in older people with intellectual disability. *Research in Developmental Disabilities*, 33(2), 398-405.

- d'Orville, H. (2020). COVID-19 causes unprecedented educational disruption: Is there a road towards a new normal? *Prospects*, 49, 11-15.
- Dursun, O. B., Turan, B., Gülsen, M., Karayağmurlu, A., Mustan, A. T., Kutlu, A., Arman, A. R., Gökçen, C., Dooru, H., Esin, I. S., Kaya, I., Coskun, M., Soylu, N., Erbilgin, S., & Tanır, Y. (2020). Caring for the most vulnerable: A model for managing maladaptive behavior in children with mental special needs during the covid-19 pandemic. *Telemedicine and e-Health*, 1-6.
- Embregts, P. J., Tournier, T., & Frielink, N. (2021). Experiences and needs of direct support staff working with people with intellectual disabilities during the COVID-19 pandemic: A thematic analysis. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 34(2), 480-490.
- Embregts, P. J., Van Den Bogaard, K. J., Frielink, N., Voermans, M. A., Thalen, M., & Jahoda, A. (2020). A thematic analysis into the experiences of people with a mild intellectual disability during the COVID-19 lockdown period. *International Journal of Developmental Disabilities*, 1-5.
- Flygare Wallén, E., Ljunggren, G., Carlsson, A. C., Pettersson, D., & Wändell, P. (2018). High prevalence of diabetes mellitus, hypertension and obesity among persons with a recorded diagnosis of intellectual disability or autism spectrum disorder. *Journal of Intellectual Disability Research*, 62(4), 269-280.
- Gargiulo, R. M., & Bouck, E. C. (2018). Etiology of intellectual disability and characteristics of students with intellectual disability. In R. M. Gargiulo, & E. C. Bouck (Eds.), *Instructional strategies for students with mild, moderate, and severe intellectual disability* (pp. 29-48). Thousand Oaks, California: Sage Publications Inc.
- Gregory, M. S. J., & Lodge, J. M. (2015). Academic workload: The silent barrier to the implementation of technology-enhanced learning strategies in higher education. *Distance Education*, 36(2), 210-230.
- Gümüştül, O., & Aydoğan, R. (2020). Yeni tip koronavirus-covid 19 kaynaklı evde geçirilen boş zamanların ev içi rekreatif oyunlar ile değerlendirilmesi. *Spor Eğitim Dergisi*, 4(1), 107--114.
- Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T. & Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. *Educause Review*. <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergencyremote-teaching-and-online-learning>. (Erişim Tarihi: 10/01/2021).
- Hsieh, K., Rimmer, J. H., & Heller, T. (2014). Obesity and associated factors in adults with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 58(9), 851-863.
- Jeste, S., Hyde, C., Distefano, C., Halladay, A., Ray, S., Porath, M., Wilson R. B., & Thurm, A. (2020). Changes in access to educational and healthcare services for individuals with intellectual and developmental disabilities during COVID-19 restrictions. *Journal of Intellectual Disability Research*, 64(11), 825-833.
- Kaner, S. (2009). Aile katılımı ve işbirliği. B. Sucuoğlu (ed.), *Zihin engelliler ve eğitimleri* (ss. 352-405) içinde. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Karabay, M. E., Şener, İ., Doyduk, H. B., & Türkyılmaz, G. (2020) Covid-19 pandemisi kısıtlamaları sırasında orta öğretim öğrencilerinin sanal öğrenme başarı ve memnuniyetlerini etkileyen öncüllerin araştırılması. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 801-829.
- Kaynar, H., Kurnaz, A., Doğrukök, B., & Barışık, C. Ş. (2020). Ortaokul öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(7), 3270-3292.
- Landes, S. D., Turk, M. A., Formica, M. K., McDonald, K. E., & Stevens, J. D. (2020). COVID-19 outcomes among people with intellectual and developmental disability living in residential group homes in New York State. *Disability and Health Journal*, 13(4), 1-5.
- Landes, S. D., Turk, M. A., & Wong, A. W. (2020). COVID-19 outcomes among people with intellectual and developmental disability in California: The importance of type of residence and skilled nursing care needs. *Disability and Health Journal*, 1-5.
- Lee, S. A. (2020). Coronavirus Anxiety Scale: A brief mental health screener for covid-19 related anxiety. *Death Studies*, 44(7), 393-401.
- Mart, M., & Kesicioğlu, O. S. (2020). COVID-19 pandemi sürecinde ailelerin evde oyun oynamaya ilişkin görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 945-958.
- McVilly, K., McGillivray, J., Curtis, A., Lehmann, J., Morrish, L., & Speight, J. (2014). Diabetes in people with an intellectual disability: A systematic review of prevalence, incidence and impact. *Diabetic Medicine*, 31(8), 897-904.
- Mills, W. R., Sender, S., Lichtefeld, J., Romano, N., Reynolds, K., Price, M., Phipps, L. W., Howard, S., Poltavsk, D., & Barnes, R. (2020). Supporting individuals with intellectual and developmental disability during the first 100 days of the COVID-19 outbreak in the USA. *Journal of Intellectual Disability Research*, 64(7), 489-496.
- Moore, M. G., & Kearsley, G. (2012). *Distance education: A systems view of online learning*. Cengage Learning.
- Niemi, H. M., & Kousa, P., (2020). A case study of students' and teachers' perceptions in a Finnish high school during the COVID pandemic. *International Journal of Technology in Education and Science (IJTES)*, 4(4), 352-369.
- OECD, (2020). Education responses to covid-19: Embracing digital learning and online collaboration. Erişim: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/education-responses-tocovid-19-embracing-digital-learning-and-online-collaboration-d75eb0e8/>. (Erişim Tarihi: 10/01/2021).
- Özdemir, Ö., & Pala, A. (2020). Çocuklarda Covid-19 enfeksiyonunun tanısı, tedavisi ve korunma yolları. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 1, 14-21.
- Özer, M. (2020). Türkiye'de COVID-19 salgını sürecinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından atılan politika adımları. *Kastamonu Education Journal*, 28(3), 1124 - 1129.

- Peltenburg, M., van den Heuvel-Panhuizen, M., & Robitzsch, A. (2010). ICT-based dynamic assessment to reveal special education students' potential in mathematics. *Research Papers in Education*, 25(3), 319-334.
- Perc, M., Gorišek Miksić, N., Slavinec, M., & Stožer, A. (2020). Forecasting covid-19. *Frontiers in Physics*, 8, 127.
- Perera, B., Laugharne, R., Henley, W., Zabel, A., Lamb, K., Branford, D., Coutanay, K., Alexander, R., Purandare, K., Wijeratne, A., Radhakrishnan, V., McNamara, E., Daureewoo, Y., Sawhney, I., Scheepers, M., Taylor, G., & Shankar, R. (2020). COVID-19 deaths in people with intellectual disability in the UK and Ireland: Descriptive study. *BJPsych open*, 6(6), 1-6.
- Prem, K., Liu, Y., Russell, T. W., Kucharski, A. J., Eggo, R. M., & Davies, N. (2020). The effect of control strategies to reduce social mixing on outcomes of the COVID-19 epidemic in Wuhan, China: A modelling study. *The Lancet Public Health*, 5(5), E261-E270.
- Reyad, O. (2020). Novel coronavirus covid-19 strike on Arab countries and territories: A situation report I. Erişim: <https://arxiv.org/pdf/2003.09501.pdf>. (Erişim Tarihi: 05/01/2021).
- Rızana, A. F., Hedyanto, U.Y.K. S., Ramadhan, F., & Kurniawati, A. (2020). E-learning success determinants in higher education: A systematic literature review from users' perspective. *In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 830(3), 1-6.
- Richman, D., Belmont, J. M., Kim, M., Slavin, C.B., & Hayner, A. K (2009). Parenting stress in families of children with cornelia de lange syndrome and down syndrome. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 21, 537-553.
- Safsouf, Y., Mansouri, K., & Poirier, F. (2020). Smart learning environment measure online student satisfaction: A case study in the context of higher education in Morocco. *In 2020 International Conference on Electrical and Information Technologies (ICEIT)*, 1-5.
- Schuengel, C., Tummers, J., Embregts, P. J. C. M., & Leusink, G. L. (2020). Impact of the initial response to COVID-19 on long-term care for people with intellectual disability: An interrupted time series analysis of incident reports. *Journal of Intellectual Disability Research*, 64(11), 817-824.
- Schulte, A. C., Stevens, J. J., Elliott, S. N., Tindal, G., & Nese, J. F. (2016). Achievement gaps for students with disabilities: Stable, widening, or narrowing on a state-wide reading comprehension test? *Journal of Educational Psychology*, 108, 925-942.
- Sirem, Ö., & Baş, Ö. (2020). Okuma güçlüğü olan ilkökul öğrencilerinin covid-19 sürecinde uzaktan eğitim deneyimleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).
- Taylor, S. (2019). *The psychology of pandemics: Preparing for the next global outbreak of infectious disease (10nd)*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2021, Mart 19). *Ana sayfa/Haberler*. Erişim: <https://www.meb.gov.tr/eba-12-milyar-tiklanma-sayisiyla-kendi-rekorunu-guncelledi/haber/20862/tr>. (Erişim Tarihi: 21/12/2020).
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021, Mart 19). *Covid-19 bilgilendirme platformu*. Erişim: https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html_ (Erişim Tarihi: 21/12/2020).
- Wei, X., Blackorby, J., & Schiller, E. (2011). Growth in reading achievement of students with disabilities, ages 7 to 17. *Exceptional Children*, 78, 89-106.
- Willner, P., Rose, J., Kroese, B. S., Murphy, G. H., Langdon, P. E., Clifford, C., Hutchings, H., Watkins, A., Hiles, S., & Cooper, V. (2020). Effect of the COVID-19 pandemic on the mental health of carers of people with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 33(6), 1523-1533.
- World Health Organization. (2021, Mart 19). *Disability considerations during the Covid-19 outbreak*. Erişim: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-2019-nCoV-Disability-2020-1>. (Erişim Tarihi: 06/12/2020).
- Xiang, Y. T., Yang, Y., Li, W., Zhang, L., Zhang, Q., Cheung, T., & Ng, C. H. (2020). Timely mental health care for the 2019 novel coronavirus outbreak is urgently needed. *The Lancet Psychiatry*, 7(3), 228-229.
- Zaagsma, M., Volkers, K. M., Swart, E. A. K., Schippers, A. P., & Van Hove, G. (2020). The use of online support by people with intellectual disabilities living independently during COVID-19. *Journal of Intellectual Disability Research*, 64(10), 750-756.